

TÓTÓS ÁRON*

Láttelek az erdélyi magyarság demográfiai helyzetéről

Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében.* Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2015.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem gondozásában jelent meg Veres Valér szociológus Erdély népességszerkezetét és főbb demográfiai folyamatait az 1992 és 2011 közötti romániai népszámlálások alapján elemző kötete. A népszámlálás előzetes eredményeit Kiss Tamás és Barna Gergő korábban már közétették¹, de ez nem teszi fölöslegessé a végleges

---

* Szerző az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori iskola Társadalom- és Gazdaságtörténet programjának I. éves doktorandusz hallgatója, valamint az MTA TK Kisebbségkutató Intézet gyakornoka. E-mail: Totos.Aron@tk.mta.hu

¹ Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében.* Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 43. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2012. Lásd még Kiss Tamás: A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In: *Pro Minoritate.* 2012, 3. sz., 9-25. A folyóirat ugyanezen számában megjelent Táncczos Vilmos írása is. Ő – ugyancsak a 2011. évi népszámlálásból kiindulva – a csángók nyelvi identitását vizsgálta. Táncczos Vilmos: „*Hát mondja meg kend, hogy én mi vagyok!*” A csángó nyelvi identitás tényezői: helyzetjelentés a 2011-es népszámlálás kapcsán. In: *Pro Minoritate.* 2012, 3. sz., 80-112. Erdély népesedéstörténetének hosszú idősorán keresztül történő vizsgálatát Varga E. Árpád és Nyárády Károly alapozta meg. Kutatásaik során Erdély etnikai és felekezeti viszonyaira fókuszáltak. Ezt továbbgondolva és az újabb népszámlálások differenciáltabb adatsorait felhasználva napjaink kutatói olyan folyamatok vizsgálatára is érzékenyek, mint a társadalmi státus, a

eredmények újabb szakszerű, a tágabb kontextust is szem előtt tartó munka elkészítését. A népszámlálás végleges adataival a szerző az előzetes adatközlésekhez képest új szempontok alapján vizsgálhatta Románia és azon belül a magyarság demográfiai helyzetét.² Ez adja az ismertetendő kötet aktualitását. A jelenlegi erdélyi magyarság demográfiai helyzetének megértése nélkül nem tudunk egy sor más, például etnoszociális, oktatási, gazdasági, politikai vagy más társadalmi problémát sem megérteni, sem helyesen értelmezni. Veres Valér a népességszám változását (nemzetiség és anyanyelv tekintetében), szerkezeti rétegződését (korszerkezet, iskolázottság, foglalkoztatottság), természetes népmozgalmát (születés, halálozás, termékenység stb.), családi állapotát, illetve a magyarságot érintő migrációs folyamatokat a romániai keretbe ágyazva vizsgálja. A nemzetiség adatait elsősorban magyar vonatkozásban elemzi.

---

foglalkoztatottság, az etnikai rétegződés stb. A modernkori romániai népszámlálások elemzéseinek klasszikus példája a Nyárády-Varga féle 1977. évi romániai népszámlálás elemzése. Nyárády R. Károly: *Az 1977. évi romániai népszámlálás eredményeinek kiértékelése, különös tekintettel a nemzetiségi és anyanyelvi viszonyokra*. In: Varga E. Árpád: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest, Püski, 1998. 64-71. Varga E. Árpád: *Az 1977. évi romániai népszámlálásról az újabb adatközlések tükrében*. In: Uő: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest, Püski, 1998. 72-117. Az előzmények kapcsán érdemes utalni még Varga E. Árpád azon tanulmánykötetére, amelyben Erdély kapcsán ismerteti az összes népszámlálásjellegű összeírásokat 1850-től napjainkig, majd elemzi azokat. A romániai népszámlálások közül részletesen vizsgálja az 1992. évi népszámlálást. A másik alapmű Nyárády Károly kéziratos hagyatékának több írását tartalmazza Erdély népesedéstörténetére vonatkozóan. Varga E. Árpád: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest, Püski, 1998. Nyárády R. Károly: *Erdély népesedéstörténete*. KSH Levéltára, Budapest, 2003. Varga E. Árpád tanulmányai online is elérhetőek az alábbi weboldalon <http://kia.hu/konyvtar/erdely/nepes.htm>

A 2011. évi népszámlálás előzetes és végleges eredményeit összehasonlító jelleggel, közép-európai kontextusban tekinti át: Kapitány Balázs: *Kárpát-medencei népszámlálási körkép*. In: *Demográfia*. 2013, 56. szám, 42-43.

² Kiss Tamás és Barna Gergő a népszámlálás előzetes eredményei alapján „csak” a romániai népességének és nemzetiségeinek számának és arányának változását, természetes népmozgalmát, halandóságát, asszimilációját, nemzetiségváltását, a vegyes házasságokat és a migrációs folyamatokat vizsgálta. Veres Valér a végleges adatok birtokában sokkal részletesebb és differenciáltabb vizsgálatokat tudott elvégezni.

A könyv elején a szerző rávilágít a 2011. évi népszámlálás sajátosságaira. Ez volt Románia első Európai Unió követelmények szerint végrehajtott népességösszeírása. Az Eurostat ajánlása alapján az egy évnél hosszabb ideje külföldön tartózkodókat nem számították be az ország állandó népességébe. Ugyanakkor az egész módszertant és az eredményeket elbizonytalanítja, hogy a stabil népességszámot utólag 1 183 000 fővel megnövelték.³ Románia népességét ez alapján 20 121 541 főben határozták meg. De ebből csak 18 884 800 fő esetében ismert a nemzetiségi és a vallási hovatartozás, valamint az anyanyelv. Ez egyfelől annak a következménye, hogy az említett három adat közlése önkéntes bevallás alapján történt, másfelől, hogy a népszámlálás során összeírt közel 1,2 millió fő esetében az említett három kritérium nem ismert. A hivatalos álláspont szerint – melyet a szerző is közöl – a következő okok vezettek a népszámlálás kiegészítéséhez: a népszámlálás előkészítésében és lebonyolítása során problémák adódtak, amelyek előre jelezték a népesség alulszámolását, illetve hogy erkölcsi kérdés az ország népességének korrekt megismerése. Kiss Tamás ezt némileg árnyalja: a hivatalos népességelőrejelzések 2011 elejére 21 413 000 lakosságot jósoltak, de ebben gyakorlatilag csak a természetes népmozgalmi veszteséggel számoltak. A szakértők nem kalkuláltak azzal, hogy 2,5-3 millió román állampolgár él és

---

³ A kiegészített adatok 64,9%-a az Országos Adó- és Pénzügyi Hivataltól (ANAF), 16%-a társadalombiztosítási nyilvántartásból származik, 4,6%-át az Országos Egészségbiztosítási Pénztár szolgáltatta. További 11,9%-ot több országos adatbázis összetételéből számították ki. A statisztikai hivatal a módszer megbízhatóságát azzal támasztotta alá, hogy olyan személyek beemeléséről van szó, akik a népszámlálás előtti 12 hónapban legális jövedelmet vettek fel Romániában. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a hozzáadott adatok területi eloszlása egyenetlen: 17% Bukarestben él, 4,4% Jászvásáron. Megyei szinten 3% körüli arány jut külön-külön Temes, Bákó, Dolj, Galac és Kolozs megyékre. Más megyék esetében, mint Kovászna (0,5%), Hargita (0,7%), Szilágy (0,8%) és Beszterce-Naszód (1%) megye nagyon kevés személyt vettek át a különböző adatbázisokból. Mindez arra utalhat, hogy csak ott vették át több személy adatait, ahol problémás volt az összeírás. Kapitány Balázs arra a megállapításra jutott, hogy minél inkább magyarul van szó, annál alacsonyabb volt a népesség regiszterből történő kiegészítése. Nagyobb mértékben folyomadtak kiegészítéshez azokban a megyékben, amelyeket erőteljesebben sújtott a kivándorlás. Kapitány Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körkép. In: *Demográfia*, 2013, 56. szám, 42-43.

dolgozik majd külföldön.⁴ A hiányt pedig valahonnan pótolni kellett. Ez felveti az adatkettőződés lehetőségét és megkérdőjelezi a népszámlálás hitelességét.

Veres a továbbiakban ismerteti a népszámlálás megszervezése és lebonyolítása körül felmerült problémákat. A 2011 és 2013 között publikált újságcikkek (*Krónika, Új Magyar Szó, Szabadság, Transindex*) kapcsán kitér a közzétett eredmények társadalmi fogadtatásának értékelésére is. A sajtó folyamatosan beszámolt a Statisztikai Intézet által kiadott közleményekről, az RMDSZ népszámlálási karavánjáról és az EMNT kampánygyűléseiről. Az RMDSZ „*Minden magyar számít!*” kampányát három stratégia mentén kívánta megvalósítani: sajtókommunikáció, médiaklipp és tájékoztató anyagok terjesztése, illetve karaván a szóróanyagtelepüléseken. A szerző a megjelent fontosabb médiaközlemények számbavétele és a politikai alakulatnak a népszámlálás kapcsán felmerülő diskurzusainak bemutatásán túl éppen csak megemlíti az összeírás során felmerült rendellenességeket. Holott „*A népszámlálás lebonyolításával kapcsolatos rendellenességek, >kapkodás<*” (22-23.) című alfejezetnek elméletileg ezt a célt kellett volna szolgálnia. Tekintettel a terjedelmi korlátokra, a továbbiakban eltekintünk minden egyes fejezet részletekbe menő bemutatásától helyette néhány módszertani és szemléletbeli kérdésre hívnánk fel a figyelmet.

---

⁴ Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 43. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2012. 5. Érdemes hozzátenni – és ezt Veres Valér is kiemeli –, hogy több migrációs vizsgálat egybehangzón arra a megállapításra jutott, miszerint már a népszámlálás előtt sokan voltak olyanok, akik valójában már több mint egy éve nem éltek az országban, de a népszámláláskor mégis összeírták őket. Összességében Veres Valér arra a megállapításra jutott, hogy a migrációs és a népmozgalmi adatok valamennyire kiegyenlítették egymást, ezért nem lett volna indokolt a regiszterből való kiegészítés. Azt viszont elismeri, hogy ezzel a módszerrel többnyire minden olyan személyt utólrtek, aki valóban élt Romániában 2011 folyamán, és nem sikerült megkérdezni. De olyanokat is, akiknek bár van Romániában bejegyzett cégük, vagy bármilyen jövedelmet hozó tevékenységük, de ténylegesen már több mint egy éve távol vannak, nem élnek Romániában. A közel 1,2 millió főt olyan népeséggként könyveli el, amelynek tagjai szoros kapcsolatot tartanak fenn az országban élőkkel, de többségük nem él életvitelszerűen Romániában. (27-28.)

Mind a hét fejezet egy-egy népességszerkezeti aspektust, népesedési eseményt vizsgál.⁵ Veres Valér a korábban már említett demográfiai jelenségeket először országos szinten tanulmányozza, majd pedig regionálisan és a magyarságra fókuszálva. A magyar nemzetiségű népesség főbb jellemzőit és sajátosságait a fejlesztési régiók szintjén és megyénként vizsgálja a szerző. A hangsúly minden esetben az aktuális 2011. évi népszámláláson van. A statikus adatoknak a folyamatokban való értelmezése érdekében az összeírás eredményeit korábbi népszámlálásokéval vetette össze. Az egyes fejezetek végén mellékletként közölt értékes táblázatok más munkák kiindulópontjául szolgálhatnak. A vizsgálatok lehatárolásaként használt léptékek közül problémásnak tartjuk a fejlesztési régió használatát. A demográfiai esemény vizsgálatakor, főleg ha az egy adott nemzetiség szempontjából közelít a problémához, nem hagyhatók figyelmen kívül Erdélynek a hosszú évszázadok alatt kialakult etnikai-földrajzi sajátosságai. Mint ismeretes, ezek a nagyobb régiók (történeti Erdély, Partium, Bánság) eltérő etnikai, gazdasági, társadalmi jellemzőkkel bírnak. A kohéziós erő demográfiai helyzetéből adódóan egyelőre nagyobb a történeti régióknak, illetve a megyéknek, semmint a fejlesztési régióknak a szintjén. A fejlesztési régiók a történeti tájegységek mellőzésével önkényesen rajzolják át Erdély, illetve az azon kívüli területek térképét. Az így kapott eredmény nem mindig felel meg a napi gyakorlati felhasználásnak, és ilyenkor vélt és/vagy manipulált következtetéshez vezet. Ezért járhatóbb útnak tartjuk Kiss Tamás és Barna Gergő megközelítését. A szerzőpáros az erdélyi magyarok demográfiai helyzetének vizsgálatakor hat régiót alakítottak ki, amelyek a megyéket tömörítik. Ez alól csak közép-Erdély és a székelyföldi régió képez kivételt, amely Maros megye különböző

---

⁵ A kötet összesen kilenc fejezetből áll, amelyből hét foglalkozik a népesség elemzésével úgy, mint: 2. A népességszám változása és nemzetiségi-anyanyelvi összetétele, 3. A népesség korszerkezete, előregedése, 4. A népesség iskolázottsága, iskolázottság szerinti rétegződés, 5. Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet, 6. A természetes népmozgalom, a születésszámok, a termékenység alakulás, 7. A családi állapot szerinti összetétel és a házasságkötések, válások számának alakulása, 8. A népesség vándor mozgása Romániában.

részeit tartalmazza.⁶ Például sokkal reálisabb képet kapunk a partiumi magyarságról ha azt határain belül vizsgáljuk (Bihar, Szatmár és Szilágy megye), mintha ugyanezt a mesterségesen kialakított Északnyugati régió keretében (Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye) tennénk. Ha csak az utóbbit vesszük, az így kapott eredmények a valós arányok torzításához vezetnek. Kiss Tamás és Barna Gergő a hat régió kialakításakor nem a történeti szempontokat vették figyelembe, hanem Erdély valós demográfiai helyzetéből indultak ki. Ha a történeti szempont lett volna a meghatározó, akkor a Partiumi régióba kellett volna sorolniuk Arad megyét is. Szintén ezen elv mentén jártak el, amikor Maros megye egyes részeit leválasztották a székelyföldi régiótól. Kiss Tamás szavával élve: a jelenkori Erdélyben „demográfiai szétfejlődés” ment végbe.⁷ De a folyamat nem zárult le.

(1.) Székelyföld etnikai tömb, nincs konkrét határa, de elsősorban a történeti Székelyföldre értendő. Itt él az erdélyi magyarság 33-40%-a. Az itt élők célja, hogy egyetlen közös egységbe szerveződjenek. Az önkormányzat és a megyei intézmények – mivel magyar irányítás alatt vannak – elősegítik a magyar identitás újratermelését.

(2.) Partium, Bihar, Szatmár és Szilágy megyékkel együtt alkotott határ menti sáv. Itt él a teljes romániai magyar népesség 23-35%-a.

---

⁶ 1. Bánság: Arad, Krassó-Szörény, Temes. 2. Dél-Erdély: Brassó, Fehér, Hunyad, Szeben. 3. Észak-Erdély: Beszterce-Naszód, Máramaros. 4. Közép-Erdély: Kolozs és Maros megye nem Marosszékhez tartozó részei, kiegészítve Marosvásárhellyel és vonzáskörzetével (az ide sorolt községek felsorolásától most eltekintünk). 5. Partium: Bihar, Szatmár és Szilágy megyék. 6. Székelyföld: Hargita és Kovászna megyék, illetve Marosszék, Marosvásárhelyt és vonzáskörzetét leszámítva (ez esetben is eltekintünk az ide sorolt községek felsorolásától). Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 43. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár 2012. 13. A Veres Valér által használt fejlesztési régiók szerinti besorolás a következőképpen osztja fel Erdély megyéit. 1. Északnyugati régió: Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Szatmár és Szilágy megyék. 2. Közép régió: Fehér, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Szeben. 3. Nyugati régió: Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Temes.

⁷ Kiss Tamás: A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei. In: *Pro Minoritate*, 2012, 3. szám, 13-16.

De amennyiben csak a magyarok által lakott megyerészekre fókuszálnánk, akkor 50% körüli arányhoz jutnánk. Ezt Kiss Tamás egyfajta paritásos kisebbségként írja le: a mindennapokban a magyar-román viszony kevésbé aszimmetrikus. Kiegyensúlyozott a nyelvhasználat, az önkormányzatok szintjén egyfajta intézményesedés figyelhető meg a román-magyar hatalommegosztásban.

(3.) Tág és széles interetnikus zónát találunk Máramarostól Kolozs megyén és Maros megye nem székelyföldi részein keresztül egészen Dél-Erdélyig és a Bánságig. Itt a magyarok tényleges kisebbségben, illetve szórványban vannak. De ezen belüli arányuk igen széles skálán mozog.

Veres Valér saját hermeneutikai megközelítése kapcsán rögzíti: „[...] *terjedelmi korlátok miatt, nem minden 2011. évi népszámlálási adat, rétegződési vagy demográfiai mutató mentén tudtuk a regionális vagy megyei tendenciákat is megvizsgálni. Esetenként vagy a regionális, vagy a megyei szintű elemzéstől eltekintettünk, a redundanciát elkerülendő, vagy amikor a regionális átlagok elfedték az eltéréseket, csupán a megyei tendenciák voltak relevánsak.*” (8.)

A demográfiai jelenségek etnikailag lehatárolt közösségekben történő vizsgálata kapcsán két alapvető szemléletbeli problémára szeretnénk rávilágítani. (1.) Erdélyi vagy romániai magyarság? (2.) Demográfiai értelemben a romániai / erdélyi magyarságra, mint önálló entitásra kell-e tekintenünk vagy sem? A kötet szerzője a romániai és erdélyi magyarság fogalmakat rokon értelmüként használja, „*mivel demográfiai értelemben a magyar nemzetiségűek 99%-ban Románián belül a tág értelemben vett Erdély területén éltek a 2002. és 2011. évi népszámlálás szerint is.*” (9.) A második kérdés ennél már összetettebb. Veres sorra veszi az egyes tudományterületeknek az e kérdésre adott válaszait. Antropológiai megközelítésben a romániai magyarság „társadalomként működik”, és olyan magatartáshalmazt feltételez, ami kollektív identitást termel. Történetileg 1920 után beszélhetünk „önálló” kisebbségi (erdélyi) magyar társadalomról. A szerző e tekintetben Bárdi Nándor és Szarka László munkáira támaszkodik. Az ő elgondolásukat Kántor Zoltán elméletével egészíti ki. Miszerint egy nemzeti kisebbség is hasonló politikai és közéleti keretek között szervezkedik, mint egy állam. Hangsúlyozza a nemzeti elvet, amely meghatározza és egyben behatárolja azokat az eszközöket, amely mentén egy adott kisebbség

szerveződik. Kántor szerint ez adja az erdélyi magyarság összetartó és szervező erejét, ez védi az asszimilációtól, és magyarázza, hogy miért törekszik a kisebbség a többséggel párhuzamos intézményrendszer és tágabban vett társadalom kialakítására.⁸ Kiss Tamás Erdély etnikai rétegződését történeti léptékben is vizsgáló tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a jelenlegi erdélyi magyar társadalom meglelte a mobilitási csatornák függvénye. Enélkül az önálló kisebbségi magyar társadalom vagy entitás már nem fenntartható, tehát előbb vagy utóbb megszűnik létezni.⁹ Az említett referenciapontok bemutatása után Veres arra a megállapításra jut, hogy a magyar kisebbségi közösségek sajátosságai nemcsak a többségi társadalommal való összehasonlításban érhetőek tetten, hanem a „*belső szerkezetből, a területi-regionális eloszlásból származó sajátosságokon*” (10.) keresztül is megragadhatóak. Ha a területi-regionális eloszlás alatt esetleg településszintű megközelítést ért, akkor egyet is értünk vele. A regionális, fejlesztési régió szerinti megközelítéssel kapcsolatos aggályainkat már kifejtettük. Szerinte, ha a kisebbségi magyar társadalom és a többségi román társadalom demográfiai jellemzői között nincs szignifikáns eltérés „*az nem jelenti azt, hogy ne lennének az illető etnikai-nemzeti közösségnek a többségtől eltérő reprodukciós vagy strukturális sajátosságai, amennyiben a jelenséget a közösség belső szerkezeti sajátosságai szerint is megvizsgáljuk és longitudinálisan is elemezzük*”. (10.) Véleményünk szerint Veres Valér saját álláspontja igazolásakor önellentmondásba keveredik. Egyfelől leszögezi: lehet olyan, hogy egy adott demográfiai jellemző azonos a magyar és román nemzetiségű esetében. De ha különbség van magyar és magyar etnikumú demográfiai jellemzője között, akkor magyar és román között is adódhat különbség, holott egyikből nem következik a másik. Azzal viszont egyetértünk, hogy a magyar etnikumú közösségek, a kisebb és nagyobb régiók közötti különbségek és hasonlóságok vizsgálata is ugyanolyan fontos, mint a magyaroknak a románokkal vagy más etnikai csoportokkal történő összehasonlítása. A továbbiakban a

---

⁸ Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. In: *Regio*. 2000, 11. szám, 238.

⁹ Kiss Tamás: Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói. In: *Regio*, 2014, 2. szám, 239. Veres Valér a 10. oldalon hivatkozik Kiss tanulmányára.

magyarok és románok demográfiai eltéréseire kívánunk reflektálni. Ezzel is rávilágítva, a kisebbségi létből adódó demográfiai sajátosságokra, amelyek a magyarok belső viszonyainak elemzéséből nem derülnek ki. Az erdélyi magyarság demográfiai és társadalmi szétfejlődése ellenére sok hasonlóság figyelhető meg egyaránt a kisebbség és a többség népességszerkezetében. Az erdélyi magyar népesség belső szerkezetének és sajátosságainak a rövid ismertetésétől, illetve más nemzetiségűekkel történő összehasonlításától, például, mint a cigányok, most eltekintünk.

Az erdélyi magyarok öregedési indexe (143,7%) jóval magasabb, mint a románoké (116,8%). Mivel a nők tovább élnek, ezért az ő előregedési mutatójuk jóval magasabb. Ami a korösszetételét illeti, Veres Valér felhívja a figyelmet arra, hogy a magyarok korstruktúrája már 1992-ben előregedőbb volt, mint a románoké. Ez azzal magyarázható, hogy 1990 után megszűnt az abortusztilalom, ami csökkenést okozott a születésszámokban, végső soron termékenységsökkenéshez vezetett. A másik magyarázóelv a kivándorlás, amiből elsősorban az aktív korosztály vette ki a részét. A népesség iskolázottsága és iskolázottság szerinti rétegződésének vizsgálata érdekes eredményekre hívja fel a figyelmet. 2011-ben a felsőfokú végzettséggel rendelkező magyarok aránya mindössze 10,2.¹⁰ Ez 4 százalékponttal marad el az országos átlagtól és 4,5 százalékponttal a románokétól. Az elmúlt évtizedben megváltozott strukturális háló ellenére továbbra is megmaradt Budapest vonzereje. Ezzel szemben a Bukarest mint főváros iránti érdeklődés a magyar népesség körében elenyésző. Bizonyosan van alapja Veres Valér ezen megállapításának, de problémát jelent, hogy nem szolgáltat semmilyen statisztikai adattal arra vonatkozóan, hogy hány erdélyi magyar egyetemista jár Budapestre vagy Bukarestbe, vagy máshová. (78.) Kiss Tamás 2011-ben végzett survey-vizsgálata során kitér az iskolázottság különbségeire is. Ennek keretében azt vizsgálta, hogy bizonyos tényezők (születési hely, etnikum, apa iskolázottsága, a nem és a születés ideje) mennyire befolyásolják az egyetemi diploma megszerzésének esélyét Romániában.¹¹ Bukaresttől eltekintve a

---

¹⁰ Igaz 2002-höz képest 5,2%-os növekedést könyvelhetett el az erdélyi magyarság.

¹¹ Kiss Tamás: Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói. In: *Regio*, 2014, 2. szám, 202-209.

születési hely magyarázó ereje a legkisebb. Ha ezt összekapcsoljuk a település típusával, már értelmezhető: egy városi nagyobb eséllyel végez egyetemet, mint egy falusi. Az etnikai hovatartozás is befolyásolja az egyetem elvégzésének lehetőségét, ha a társadalmi háttérükben megnyilvánuló egyéb különbségeket is figyelembe vesszük. A változók közül a legnagyobb befolyással az apa iskolai végzettsége bír. E szerint a kevésbé iskolázott apával rendelkezők esetében a magyar származás komoly hátránnyá jelenik meg. De az egyetemet végzett magyar és román szülők gyermekei szinte ugyanolyan eséllyel szereznek diplomát. A felsőoktatás alatti szinteken a román és magyar nemzetiségűek trendjei fej-fej mellett haladnak. Kivételt csak a szakoktatás képez, ahol a magyarok aránya 2,5%-kal magasabb, illetve az általános iskola, ahol alacsonyabb. Erre vonatkozóan sem kapunk egyértelmű magyarázatot a szerzőtől. Szerintünk a válasz az erdélyi magyarság rétegstruktúrájában keresendő, amely szoros korrelációban van az urbanizációs és gazdasági folyamatokkal. Az ún. szocializmus alatt végrehajtott erőltetett iparosítás következtében Romániában gyors urbanizáció ment végbe. A faluról városba való beköltözésből a románok nagyobb arányban részesültek, mint a magyarok. Ezzel párhuzamosan a városok magyar lakossága (főleg a nyolcvanas évektől) a folyamatos elvándorlás miatt megcsappant. Ezért napjainkban a magyar etnikumú urbánus népesség alatta marad a románokénál. Kiss Tamás is rámutat, hogy emiatt 1990 után növekedett azok aránya, akik falusi térségekben élnek, ezzel is rontva a magyarok rétegződési pozícióit.¹² Erre még rájön, hogy azok a területek, ahol a magyarok többségben (tömbben) élnek, mint Partium és a Székelyföld, gazdaságilag periférikus régióknak számítanak. Részben a fejlesztési politika eredménye, hogy Erdélyben ma is elsősorban a Temesvár-Arad-Nagyvárad-Kolozsvár-Marosvásárhely-Brassó félkör tekinthető gazdaságilag prosperáló sávnak. Az ezen kívül eső területek, mint Bihar megye északi része, Szatmár, Szilágy, Máramaros, Beszterce-Naszód vagy Székelyföld, gazdaságilag perifériának számít.¹³ A városokban számban alulmaradó magyarság és a gazdasági hátrány együttesen nem támogatják az egyetemen történő továbbtanulást, miközben

---

¹² Uo. 200.

¹³ Uo. 237.

elősegítik a szakoktatásban résztvevő magyarok számának növekedését.

Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet tekintetében Romániának komoly strukturális problémái vannak. Az ország gazdaságszerkezete a többi EU-s országhoz képest korszerűtlen. Hiába dolgozik az aktív népesség 45,2%-a a tercier szektorban, ha a primérben (a mezőgazdaságban) dolgozók aránya még mindig kiemelkedően magas (28,4%, Magyarországon ez csak 6,2%). A nemzetiség szempontjából megállapítható, hogy a magyaroknak csak 43%-a tartozik az aktív népességhez, 2,5 százalékponttal lemaradva az országos átlagtól. Ennek egyik fő oka, hogy a magyarok nagyobb része térbeli elhelyezkedését tekintve a már említett gazdasági periféria övezetében él. A 15 évesnél idősebb, munkaképes korú magyar nemzetiségű személyek esetében 92,7%-os a foglalkoztatottság. Ez utóbbi megegyezik a románság adataival. Az erdélyi magyarok foglalkozási rétegződése, összehasonlítva a többségi nemzetével, rávilágít, hogy a magyar nemzetiségű szakértők és értelmiségiek alulreprezentáltak. A felsőoktatásban köszön vissza a magyarokat érintő hátrányos iskolázottság. Ellenben a szakmunkások,¹⁴ gépkezelők és szerelők¹⁵ esetében a magyarok aránya felülreprezentált a románokéhoz képest.

A gyermekvállalási trend tekintetében az erdélyi magyar nők az átlagnál nagyobb számban vállalnak gyermeket, de a román nőkhöz képest, még így is kevesebben (a magyar nők 74 %-a, a román nők 77,8%-a, illetve az országos trend 71,8%). A termékenységi mutatók közül a magyarok és a románok között szignifikáns eltérés a tényleges gyerekvállalás kapcsán figyelhető meg. A román nemzetiségűek többsége 1-2 gyermeket vállal. A magyarok inkább két gyermeket vállalnak. A románokhoz képest a magyarok köréből kevesebben vállalnak négy vagy annál több gyermeket. A romániai magyarság körében 1990 után a megvalósult gyermekszámok átlagban elmaradnak a tervezett gyermekszámtól. Ennek elsődleges oka a nukleáris családmóddel elterjedése. A pozitív szaporodási mérleg már 1983-ban megszűnt. Azóta a magyarok etnikai

---

¹⁴ Románok 2002: 21,4%, 2011: 14,2%; magyarok 2002: 28,7%, 2011: 21,3%. Uo. 122.

¹⁵ Románok 2002: 10,3%, 2011: 8,1% ; magyarok 2002: 12,9%, 2011: 9,8%. Uo. 122.

reprodukciónak elmarad a természetes szaporodási szinttől. Konkrétan: a magyar nemzetiségűek élve születése 1992-ben még 9,2 ezrelék, 2002-ben már 7,5 ezrelék, 2011-ben pedig 7,8 ezrelék. A magyar népesség élve születési arányszámának 1,7 ezrelékes csökkenésének (1992-2002) egyik fő oka a népesség előregedése. A halálzási arányszám a magyarság körében az elmúlt huszonöt évben 14 ezrelék körül volt, kivéve a 21. század első éveit, amikor 13 ezrelék alá csökkent. Ehhez képest az országos értékek végig 12 ezrelék alatt maradtak. Az erdélyi magyarság természetes szaporodása negatív tendenciát mutat. 1992-ben -6 ezrelék körül mozgott, majd 1996-ig -7,5 ezrelékre emelkedett. 2002 után stabilizálódott -6 és -7 ezrelék között, majd 2007 után kissé csökkent, -6 és -7 ezrelék közé, s e trend jellemzi ma is a magyar etnikumú népességet.

2011-ben 309 013 olyan vegyes etnikai összetételű családot írtak össze, ahol magyar nemzetiségű volt a családfő.¹⁶ Az elmúlt három népszámlálás trendfordulatot mutat rá: az apa nemzetiségének hatása csökken a gyermek nemzetiségére, míg az anyáé nő. 1992-ben a magyar apától és román anyától született gyermekek 35%-a magyar nemzetiségűnek lett bejelentve, ám 2011-ben már csak 30%-uk. A magyar nemzetiségű anyától és román apától született gyermekek esetében csak 17% lett magyar nemzetiségűként bejelentve 1992-ben, viszont 2011-ben már 27,1%.

Végül, de nem utolsó sorban az erdélyi magyar nemzetiségű népesség arányszámait befolyásolja a ki- és bevándorlás. Mint más munkákból ismert, az erdélyi magyarság egy része már a kommunista diktatúra ideje alatt elhagyta Romániát. A rendszerváltás utáni évekig jellemzően Magyarország volt a célország. Az Európai Unióhoz való csatlakozás után a kivándorlás fő oka a munkavállalás, és főként nem Magyarországra irányul. Az elvándorlás trendje hasonló a románokéhoz.

*

Veres Valér könyvében átfogó képet ad Románia és azon belül az erdélyi magyarság demográfiai helyzetéről. A 2011. évi népszámlálás más adatokkal történő összevetése nyomán sikerült kiszűrnie a források elsődleges hibaértékét: a statikusságot. Szakszerűen összeállított adatsoraival és elemző leírásával a szerző

---

¹⁶ A vegyes házasságban élő magyarok aránya nem változott lényegesen 2002 óta.

pontos diagnózisát adja az erdélyi magyarság demográfiai helyzetének. A megértést magyarázó jegyzetek segítik, ezért a könyvet nemcsak szociológusok és a népesedési tendenciák iránt fogékony olvasóközönség forgathatja, de jó szívvel ajánljuk azoknak is, akik félve közelítenek a számokhoz. A kötet kézikönyv lehet minden közéleti tevékenységet vállaló személy számára, azoknak, akik közvetve befolyásolhatják az erdélyi magyarság jelenlegi demográfiai helyzetének alakulását. Igaz, ehhez önálló szociálpolitikára és családpolitikára lenne szükség. Végző soron a családalapítás támogatása lehet(ne) a megoldás.